

Wouter Kusters

Filosofie
van de
waan^zin

*Fundamentele en
grensoverschrijdende inzichten*

LEMNISCAAT

Inhoud

VOORWOORD	17	
INLEIDING: Filosofie en waanzin	23	
1	Filosofie van de waanzin	23
2	Waanzin en psychiatrie	24
2.1	Data	24
2.2	Behandeling	27
3	Filosofie	31
3.1	Filosofie uit waanzin	31
3.2	Van filosofische zijde	33
3.2.1	Een plaats voor waanzin	33
3.2.2	Waanzinnige filosofen	35
3.2.3	Waanzin uit filosofie	37
4	Leeswijzer	38
4.1	Van buitenaf benaderd	38
4.2	Innerlijke dynamiek en thematiek	40
OUVERTURE: De eeuwige wederkeer	43	

INLEIDING: Van wal gestoken	57
HOOFDSTUK 1: Werkelijkheid in waanzin	59
1.1 ALLEDAAGS REALISME	59
1.1.1 Vanzelfsprekende vogels	61
1.1.2 Echte dingen, echte mensen	64
1.1.3 Echte tijd	66
1.1.4 Doorlopende voorstelling	67
1.2 WAANZINNIG PARAREALISME	69
1.2.1 Hyperrealisme	70
1.2.1.1 Sterke machten	70
1.2.1.2 De dwang der dingen	71
1.2.1.3 Circulaire tijd	73
1.2.1.4 Indrukken van eenheid	74
1.2.2 Hyporealisme	76
1.2.2.1 Moeras van mogelijkheden	76
1.2.2.2 Wereld in bedwang	79
1.2.2.3 Droomtijd	80
1.2.2.4 Foto's zonder frame	82
1.3 EINDE VAN DE WERKELIJKHEID	84
1.3.1 Het echte leven	84
1.3.2 Breuk	87
1.3.3 Open ogen dromen	88
HOOFDSTUK 2: Inzichten en uitzichten	91
2.1 ALLEDAAGSE VISIES OP DENKEN EN WAARNEMEN	91
2.2 WAANZINNIG VIZIER	93
2.2.1 Visioenen en hallucinaties	93
FRAGMENT I: In sterren geschreven	97
2.2.2 Staren, scannen en schouwen	99
2.3 WERELD IN GEDACHTEN, GEDACHTEN IN WERELD	100
FRAGMENT II: Internet voor insiders	100
2.3.1 Ingedachte wereld	102
2.3.2 Denken als dingen	105

HOOFDSTUK 3: Buitentijds	107
3.1 ALLEDAAGSE TIJDWEEFSELS	108
3.1.1 Vaste tijd: Aristoteles	108
3.1.2 Bewogen tijd: Husserl I	111
3.1.3 Menselijke tijd: Ricoeur	114
FRAGMENT III: Kroegtijd	116
3.2 WAANZINNIGE KRISTALTIJD	118
3.2.1 Ruimtelijkheid	119
3.2.1.1 Fragmentatie	120
3.2.1.2 Uitgebreidheid	120
3.2.1.3 Omkeerbaarheid	121
3.2.2 Eeuwigheid	123
3.2.2.1 Eeuwig wachten	123
3.2.2.2 Eeuwig heden	124
3.2.2.3 Eeuwig de tijd: Plotinus	125
3.2.3 Getallen	127
3.2.3.1 Dataharmonie	128
3.2.3.2 Basisritme	129
3.2.3.3 Dissonanten	130
FRAGMENT IV: Veertig plus	132
HOOFDSTUK 4: Binnenruimte	141
4.1 ALLEDAAGSE RUIMTE	142
4.2 WAANZINNIGE RUIMTE: GRONDELOOS OMKEERBAAR	145
4.2.1 Diepte	145
4.2.1.1 Ongrondelijkheid	146
FRAGMENT V: Open plein	149
4.2.1.2 Fragmentatie	150
4.2.1.3 Uitgebreidheid	153
FRAGMENT VI: Via de Ring	155
4.2.2 De wereld op z'n kop	156
4.2.2.1 Breedte	157
4.2.2.2 Hoogte	158
4.2.2.3 Binnenstebuiten	161
FRAGMENT VII: De cirkel is rond	163
4.3 GEKKE PLEKKEN	165
4.3.1 Indringende media	165
4.3.2 Portals, tunnels en gaten	167
4.3.3 Zwart licht	168
FRAGMENT VIII: De aarde is plat	171

DEEL II: VIA MYSTICA PSYCHOTICA	181
INLEIDING: Glimpen in troebel water	183
Waarheden en waarheid	184
Op weg naar mystiek en waanzin	185
Uiteenzetting van mystiek	186
Mystiek of waanzin?	188
HOOFDSTUK 5: Onthechting	193
5.1 ONTBINDING EN BEVRIJDING	195
5.2 ZIELSLEDIGING EN VERINNERLIJKING	198
5.3 ONTLASTING: THOMAS PYNCHONS UNIVERSUM	200
5.4 DESYNCHRONISATIE	204
5.4.1 Tijd en ritme	205
5.4.2 Chronopathologie	206
5.4.3 Absolute desynchronisatie: Crowhurst I	208
HOOFDSTUK 6: Ontbeelding	215
6.1 MYSTIEKE BEELDENSTORM	215
6.2 WAANZIN DOOR BEELD: PODVOLLS THERAPIE	221
6.2.1 Fascinaties en verleidingen	221
6.2.2 Oneindige leegte zonder beeld	223
6.2.3 Door het beeld van de waanzin heen	226
HOOFDSTUK 7: Onttaling	233
7.1 STOMME TAAL	233
7.2 SPREKEND TAAL	237
7.3 KRASTAAL: EEN VERWERP	240
7.3.1 Via metaforica	240
7.3.2 Via multimundiana	242
7.3.3 Via formica	244
7.3.4 Via negativa	246
7.3.5 Via infinitiva	247

HOOFDSTUK 8: Ontdenking	251
8.1 UIT GEDACHTEN	251
8.1.1 Paranoëtische parousia	251
8.1.2 Mythische aaneenschakeling	255
8.2 HEERLIJKE NIEUWE WERELD: ONTWAKEN	257
8.3 ONTDIJKING: HUSSERL II, DE TIJD EN HET WATER	261
8.3.1 Stille stroom	262
8.3.2 Watervormen	268
8.3.3 Filochose, water in beeld	271
8.4 ONTVLAMMING	274
8.4.1 Lokvuur	275
8.4.2 Snelvuur	277
8.4.3 Schroeivuur	281
INTERMEZZO I: Vuur op de vlakte	285

INLEIDING: Ontdeling in delen	299
HOOFDSTUK 9: Piramides van licht: unowaan	303
9.1 HERINNERINGEN AAN HET BOVENGRONDSE: PLATO'S GROT	303
9.2 VERENING: PLOTINUS' ENE	309
9.3 IN DE BAN VAN HET ENE	312
9.3.1 Eerste beginselen van de unowaan	313
9.3.2 Het probleem van de ene leer	316
9.3.3 Binnen in de unowaan	317
HOOFDSTUK 10: Witte volte: zijnswaan	321
10.1 HOOGSPANNING: INLEIDING IN DE ZIJNSWAAN	321
10.1.1 Ontdekking van het zijn	322
10.1.2 Intensiteit	324
10.1.3 Pantheïsme	327
10.1.4 Eenhandsmuziek	328
10.2 ZELF-UIT-GESCHREVEN: CUSTANCE' LIVEVERSLAG	330
10.3 ZELFOPGEWEKTE ZIJNSWAAN: HUXLEYS MIDDELEN	335
10.3.1 Achter de deuren der waarneming	335
10.3.2 Te veel van het zijn	341
10.3.3 Mescalinische kritieken	344
10.3.3.1 Goddeloosheid: Zaehners kritiek op Huxley	345
10.3.3.2 Immoraliteit	346
10.3.3.3 Middelengebruik: Rosenbooms witte suiker	348
HOOFDSTUK 11: Oneindigheidsval: Ω -waan	353
11.1 CANTOR EN DE WISKUNDIGE ONEINDIGHEID	353
11.1.1 Doorgerekend	353
11.1.2 Ad infinitum	357
11.1.3 Getalsprong	359
11.2 VERRUKKING: BEJUBELDE ONEINDIGHEID	361
11.2.1 Mystieke ruimtevaart	361
11.2.1.1 Schermen met oneindigheid: <i>fractals</i> verbeeld	361
11.2.1.2 Hoogzweefkunst: Michaux' lyriek van de ruimte	363
11.2.1.3 Gouden kip of gouden ei?	365
11.2.2 Samengaan der tegengestelden	367
11.2.2.1 Oneindig buiten zinnen: Custance op drift	367
11.2.2.2 Gebed zonder einde: Nicolaas van Cusa	368
11.2.2.3 Samengaan in het wild: Eliade en de orgie	371
11.3 ONTZETTING: ANGSTIGE ONEINDIGHEID	373
11.3.1 Oneindige zwaarte	373
11.3.2 Oneindige kou: Peter Sloterdijk	375

II.3.3	Oneindig brekend: Michaux over schizofrenie	378
II.3.4	Strijd der omega's: het geval van Unger	381
II.3.4.1	Veelzeggende visioenen	382
II.3.4.2	Onmogelijke verenigingen: mormonen en natuurkunde	383
II.3.4.3	Achter de oneindige strijd	387
INTERMEZZO II: Openbaring		389
II.I	Inleiding in de openbaring	389
II.II	Vierluik: openbaring in eigen huis	392
II.II.I	De vogels	392
II.II.II	Aan het stuur	393
II.II.III	Bouwplan Hotel Neon	395
II.II.IV	Het rode waas	398
II.III	Analyses van openbaringen	400
II.III.I	Angst voor ordeverstoring: Conrad en oorlog	400
II.III.II	Opvallend openbaar: Kapur en de neurobiologie	402
II.III.III	Fenomenologie en openbaring: Sass en Schreber I	407
II.III.IV	I Korintiërs 13: Geloof, hoop en liefde	408
HOOFDSTUK 12: Maar dan ook niets: Ø-waan		411
12.1	'MET ZONDER JAS': TAALFILOSOFISCHE INLEIDING	412
12.2	STOF TOT NIETS: NIETS ALS AFGELEIDE VAN IETS	414
12.2.1	Fenomenologie: psychose als gebrek aan zijn	415
12.2.2	Sartres <i>Het zijn en het niet</i> en de Ø-waan	419
12.2.3	Nader tot niets: Artaud I	425
12.3	ABSOLUUT NULPUNT: NIETS ALS BASIS VAN HET BESTAAN	431
12.3.1	Neonlicht	431
12.3.2	Door niets gebroken	433
12.3.3	Broeien op het niets: Schellings <i>Weltalter</i> I	437
12.4	DOOR HET NIETS HEEN NAAR BEVRIJDING	442
12.4.1	God van niets: Eckhart en Ruusbroec	443
12.4.2	Gesprongene: Heideggers angst	445
12.4.3	Alles verlicht door niets: Eliade en Capriles	448
INTERMEZZO III: Post mortem		457
III.I	Leegte	457
III.I.I	Verdwijnpunt: leegte in de waanzin	457
III.I.II	Leven in leegte: Artaud II	458
III.I.III	Door leegte heen geschoten: Artaud III	460
III.II	Stilte	465
III.II.I	Punt van stilte	465
III.II.II	Stilleven van Babel	468
III.II.III	Zwijgplicht en verstilling in de psychiatrie	470
III.III	<i>Midnight Express</i> : het einde van Wim Maljaars	471
III.III.I	Postscriptum	479

INLEIDING: Geheelontheling	485
HOOFDSTUK 13: Paradoxen: filosofie en waanzin in de knoop	489
13.1 INLEIDING: PUZZELPARADOXEN	489
13.2 PARADOXEN IN HET ABSOLUTE: SCHELLINGS <i>WELTALTER II</i>	492
13.3 INDIASE MENS-GODEN: ELIADE, YOGI'S EN PARADOXEN	496
13.4 KRISTALKASTEEL: SCHREBERS COMPLEXE MEMOIRES	499
13.4.1 Van ervaring tot tekst, van mystiek tot solipsisme	501
13.4.2 Verdere verwickelingen: de zon en het Absolute	504
13.4.3 Tekstuitlegging en handoplegging: Sass en Schreber II	508
13.4.4 Proliferatie van paradoxen	513
13.5 GEDACHTE-EXPERIMENTEN EN DE WERELD VAN LACAN	516
13.5.1 Ontsnapping uit Lacans denkbeeldige cel	517
13.5.1.1 Imaginaire voordelen	517
13.5.1.2 Onverzettelijke tijd	519
13.5.2 Celvariaties: grenzen van het gedachte-experiment	522
13.5.2.1 Driemanscel	522
13.5.2.2 Vier plus	526
13.5.2.3 Gokkers en spelbrekers	529
13.5.3 Dodencel: grensoverschrijding	531
13.5.3.1 Massadood	531
13.5.3.2 Eenmansdood	532
INTERMEZZO IV: Verbeeldingen en evenwichtskunsten	535
IV.I OSMOTISCH HINKELEN: KABOUTER EN REUS	535
IV.II RECHTLIJNIG OPPERVLAKKIG KROMZINNIG: ZINSPELING	539

HOOFDSTUK 14: Heil en onheil in waanzin en therapie	545
14.1 TAYLOR EN DE BETOVERING VAN HET WERELDBEELD	546
14.1.1 Alledaags heilsgupeins	546
14.1.2 Ontheiliging en herheiliging	549
14.1.3 Heilige uitstort	555
14.2 WAANZIN: TOVENARIJ EN MAGIE	558
14.2.1 Doordringing en doorstraling	558
14.2.2 Animo, anima, animal	561
14.2.3 Machtige magiërs	566
14.2.3.1 Transpersonificatie	566
14.2.3.2 De sjamaan	567
14.2.3.3 Tovenarij van de yogi's	572
14.3 HEILIGE HELING: SPIRITUELE THERAPIEVORMEN	577
14.3.1 Heilsdiagnose	577
14.3.2 Verdeel en heel: transpersoonlijke psychiatrie	579
14.3.2.1 Goede heilige gronden	579
14.3.2.2 Trans trance transitie I: Aanloop voor een sprong	581
14.3.2.3 Trans trance transitie II: Miskend springtalent	584
14.3.2.4 Trans trance transitie III: Gekke psychiaters	586
14.3.2.5 Trans trance transitie IV: Ladders en cirkels	590
14.3.3 Charles Taylor en de bronnen van het heil	591
14.3.3.1 Geestdodende therapie	591
14.3.3.2 Zicht op verandering	595
14.3.3.3 Psychose: Taylor-made, selfmade?	597
14.3.4 Peter Kingsleys lof der isolatie	599
HOOFDSTUK 15: Het waanzinnig Plan in verhaal en systeem	605
15.1 INLEIDING: UITKRISTALLISATIES	605
15.2 DE BLAUWDRUK	606
15.2.1 De mythe en het Plan	606
15.2.2 Planologie	608
15.2.3 Plantijd	609
15.2.4 Planlogica	612
15.3 HET SCRIPT ALS METAFOOR VAN HET PLAN	614
15.3.1 Film zonder doek: <i>The Truman Show</i>	614
15.3.2 Spelbrekers: <i>Shutter Island</i> en <i>The Matrix</i>	618
15.3.3 Labyrint: <i>Vanilla Sky</i> en <i>Inland Empire</i>	620
15.4 DE TEST ALS METAFOOR VAN HET PLAN	622
15.4.1 Spelletjes spelen: ik en de ander	623
15.4.2 Strijd tot in de dood: testen in nazi-Duitsland	626
15.4.3 Eigenaren, vliegen en proefkonijnen: O'Brien	628

HOOFDSTUK 16: Typologie van Plannen en psychoplanatici	633
16.1 'ZE': COMPLOTTEN EN ACHTERVOLGING	633
16.1.1 Bliksem en novemberdonder: Strindbergs <i>Inferno</i>	633
16.1.2 Stuurkracht: abstracte machten en vage invloeden	639
16.1.3 Geest in de machine in nazi-Duitsland	642
16.2 GROOTMAGHT ALMAGHT OVERMAGHT: MEGALOMANIE	644
16.2.1 Koningen zonder koninkrijk	644
16.2.2 Eén geest, één lichaam, één oorlog	646
16.2.3 Voorbij de limiet: Crowhurst II	647
16.3 BOODSCHAPPERS EN WAANZINNIGE PROFETEN	650
16.3.1 Uitgesproken voor de mensheid	650
16.3.2 Alsof de hele wereld wacht: tranen van de profeet	655
16.3.3 Waarvan je niet spreken kan, moet je profeteren	659
16.4 REIS NAAR HET EINDE VAN DE DAG	664
16.4.1 Eindspel apocalyps	664
16.4.2 Verval, vervaging: Schrebers wereldondergang	665
16.4.3 Ondoorgrondse ondergangen: Artaud IV (A4)	669
16.4.4 Matstelling op A4: Harald Kaas' einde	676
FINALE: Kristalreceptuur of de ontdekking van het wiel	681
I AARDE	683
II LUCHT	685
III WATER	688
IV VUUR	690
Literatuur	693
Noten	705
Register	749
Dankwoord	757